

"לְבַנְיָנָה שֶׁל הַלֶּכֶה"

סיכום הלכות שבת שנאמרו בשבת בישיבה מפי מו"ר רה"י
מלאכת בורר (ו) – האם צריך להוציא העצמות מפיז?

מוציא את האוכל זו פעולת אכילה שמשמעותה היא לקיחת האוכל מתוך התערובת על מנת לאוכלו. לפי זה בארנו שבמקרה בו לפנינו אין שתי אפשרויות אלא רק אפשרות אחת והיא הוצאת הפסולת מהאוכל (כגון באכילת ביצה קשה, תפוז וכדו') אף הוצאת הפסולת מהאוכל תוגדר כדרך אכילה ותהיה מותרת. על סמך עקרון זה הסברנו שכאשר אוכלים דגים ומעוניינים לתת חתיכה לילד קטן שאינו יודע להיזהר מהעצמות מותר לגדול להוציא עבורו⁵ את העצמות בסמוך לאכילה ואין בדבר איסור בורר. טעם הדבר הוא שעבור הקטן אין שתי אפשרויות (כיוון שאינו יודע להוציא את האוכל מתוך העצמות) אלא יש רק אפשרות אחת והיא הוצאת הפסולת (העצמות) מתוך האוכל (הדגים) וממילא אף פעולה זו מוגדרת כדרך אכילה⁶.

נשאלתי אחרי השיעור הקודם מדוע לאב מותר להוציא את הפסולת בעבור הקטן? והרי לפני האב הבורר יש שתי אפשרויות והוא כן יכול להוציא האוכל מתוך הפסולת!

חשבתי לתרץ בסיעתא דשמיא אם יסכימו עמדי שדברי האגרות משה אמורים בקטן כזה שכבר אוכל לבד בכוחות עצמו⁷ מחד ומאידך אינו יודע להבחין בכוחות עצמו בין

⁵ אף שברירה עבור אדם אחר אסורה כדיני בורר לעצמו. כן כתב התוספות על מסכת שבת, דף עד, עמוד א, ד"ה "בורר ומניח".

⁶ אגרות משה, אורח חיים, חלק ד, הלכות בורר, סעיף קטן ז.

⁷ וידוע שקטן כזה רוצה דווקא לאכול לבד...

בפעם הקודמת דיברנו על עקרון ברירת פסולת מאוכל. ראינו שהרמב"ם¹ והשלחן ערוך² בעקבותיו פסקו שבורר פסולת מתוך אוכל חייב אפילו כשעושה זאת לצורך מידי (=לאלתר). שאלנו מתי הפעולה מוגדרת כדרך אכילה המותרת ומתי מוגדרת כדרך ברירה האסורה? והרי הקב"ה ברא עולם שבו בכל דבר יש אוכל ופסולת המעורבים יחד, וממילא ההפרדה היא הכרחית, וניסינו להבין במה שונה הוצאת פסולת מתוך אוכל מהוצאת אוכל מתוך פסולת?

הרמב"ן בחידושו על הסוגיא במסכת שבת דף עד עמוד א כותב שכאשר אדם מתעסק באוכל זוהי דרך אכילה וכאשר מתעסק בפסולת זוהי דרך ברירה³. ביארנו בזה על פי דברי החזון איש⁴ ואחרונים נוספים שבהכרח הכוונה היא כזו: אם יש לפני האדם שתי אפשרויות- הראשונה לקחת את האוכל והשנייה לקחת את הפסולת והוא בוחר דווקא להתעסק בפסולת, הרי שזוהי דרך ברירה ולכן בכהאי גוונא חייב אפילו אם עושה זאת לצורך לאלתר. אמנם אם

¹ משנה תורה, הלכות שבת, פרק ח, הלכה יג.

² אורח חיים, סימן שיט, סעיף ד. ועיין בביאור הלכה (שם) ריש ד"ה 'הבורר פסולת' שבאר כן בדעת השלחן ערוך.

³ וז"ל בד"ה "והתניא חייב": "דגבי שבת לעולם אסור לבורר פסולת ולהניח אוכל, ואע"ג דתרווייהו דרך בורר נינהו, בשבת בהיתרא טרחינן באיסורא לא טרחינן, ומאן דטרח באיסורא ובורר הפסולת הו"ל כבורר לאוצר, שהרי אין דעתו לאכול מה שביירר ולפיכך חייב".

⁴ חזון איש, אורח חיים, סימן נד, סעיף קטן ג.

לְבַנְיָנָה שֶׁל הַלֵּכָה

בעצמות קטנות מאוד, במצב כזה אף החזון איש יודה שיהיה מותר להוציא את העצמות בסמוך ממש לאכילה כיוון שיש לפניו רק דרך אחת.

האוכל ובין העצמות, בכהאי גוונא נקרא שאין כאן שתי אפשרויות ולכן מותר להוציא עבורו את העצמות לפני כן. אבל במקרה שמדובר בקטן ממש שאינו רוצה ומתעקש לאכול לבד, בזה מקרי שיש לפני האב שתי אפשרויות וממילא עליו להוציא דווקא את האוכל מתוך הפסולת ולא להיפך. זו אכן חומרא על דברי האגרות משה, וה' יאיר עיני.

לפי דברינו עד כה נוכל לעמוד על שאלה נוספת. הביאור הלכה⁸ מתלבט בשאלה של הוצאת עצמות בסמוך ממש לאכילה כשהאוכל לפניו בצלחת בשעת האכילה ומביא שיש בדבר מחלוקת ראשונים, ומדייק מלשון הרמב"ן להתיר. החזון איש⁹, בעקבות העיקרון שלמדנו, לומד בדברי הרמב"ן שרק במצב שהעצמות בתוך פיו ממש מותר להוציאם (כיוון שאין דרך אחרת) אבל בזמן שהתערוכת בצלחת אין להוציא את העצמות כיוון שעדיין יש לפניו שני דרכים. אם כן זו מחלוקת בדין דאורייתא בין המשנה ברורה והחזון איש. בוודאי שהעצה המוסכמת לכתחילה היא שיש להוציא את העצמות מפיו ממש ולחשוש לדעת החזון איש במילי דאורייתא, אולם לפעמים במצבים מסוימים (כגון במצב שבו אם יוציא מפיו ברבים זה לא יובן כראוי) יש מקום לשקול לסמוך על דברי המשנה ברורה ולהקל בזה.

נפקא מינא נוספת לעיקרון שלמדנו היא במצב בו מדובר באדם או בסוג דגים שאי אפשר להרגיש בעצמות כשהן בתוך הפה, בלשון האגרות משה: "ואם יארע אופן שאי אפשר שלא ירגיש בלעיסתו"¹⁰, למשל

⁸ סימן שיט, ד"ה "הבורר פסולת".

⁹ חזון איש, אורח חיים, סימן נד, סעיף קטן ג.

¹⁰ אגרות משה, אורח חיים, חלק ד, הלכות בורר, סעיף קטן ז.

